

GLAZBENA ZRNCA IZ BOSNE

O orguljama u Bosanskoj Krajini

Zdenka Miletić

Boraveći u Bosanskoj Krajini i čitajući raznu literaturu o tom kraju naišla sam na neke zanimljivosti koje ću djelomično ovdje iznijeti. Koliko li je crkava ovdje sazdana, porušeno, prenešeno, prezidano, izgorjelo i ponovo zidano! Čovjek ustukne pred tom upornošću. Usporedba s mravom, koji se po ne znam koji put prihvaća svog tereta noseći ga k cilju, ovdje je na mjestu. Povijest nekih crkava u ovom kraju počinje još u 13. stoljeću; tako je na primjer u Bosanskoj Gradiški, Vodičevu, Berbiru, Bišću i drugdje. Slično su i neke župe nestajale, da bi se kasnije ponovo opet stvarale. Za vrijeme turske okupacije mnoge župe nisu imale crkava, a ako su ih imale, to su bile omanje građevine bez zvonika. Građene su od drveta (brvnare), kamena ili kamena i drveta. Tek u kasnijem periodu (19. stoljeće) grade se velike, s tornjevima, a unutrašnjost im je ukrašena slikarijama. U takve crkve polako pristižu instrumenti, u prvom redu orgulje, za pratnju pjevanja.

Do drugog svjetskog rata postojalo je u Bosanskoj Krajini 35 župa od kojih je iza tog vremena osam ugaslo. Zanimljivo je vratiti se malo u prošlost ovih krajeva, da bi nam taj tok bio jasniji.

Nakon francusko-pruskog rata 1870.-1871. nastala je u Njemačkoj privredno-industrijska kriza, koja je prisilila mnoge njemačke radnike da krenu u svijet u potrazi za poslom. Iseljavanje Nijemaca teklo je najprije u Brazil i Sjevernu Ameriku, a potom na Balkan. Naseljavanje Nijemaca u dolinu Vrbasa bilo je tim lakše, što je 1878. g. Austro-ugarska okupirala Bosnu. Mnogi su Muslimani iz ovih krajeva selili u Tursku, a svoja imanja prodavali uz vrlo niske cijene. Popunjavanje tog teritorija vršili su kolonisti na poziv trapista. Prvi stigoše iz Essena 1896. g. Nastanjuju se oko: Prnjavora, u Novoj Topoli, Miljevcu, Cerovljanima itd. Uz Nijemce naseljavaju ove krajeve Poljaci i Talijani između 1887. i 1893. g. Doseljavanje Nijemaca u krajeve oko Vrbasa uvjetovao je u svakom slučaju dolazak trapista 1869. g. u okolici Banje Luke. Dolazak kolonista potpomagali su ti redovnici, a i austro-ugarske okupacijske vlasti idu im na ruku, dijeleći im besplatno državno zemljište (naročito Poljacima i Talijanima). Na tu politiku okupacijskih vlasti gleda tadašnji suvremenik fra Antun Knežević trijezno, te upozorava na opasnost od naseljavanja stranaca. On kaže: »Okupacija je robovanje, i to ništa lakše od robovanja pod Turcima«. Dapače, kaže dalje: »Novi okupator je kulturniji, ekonomski razvijeniji, vojnički spremniji — u stvari opasniji za narodnu budućnost«.

Zbog dolaska Nijemaca, Poljaka, Talijana, Ukrajinaca u ove krajeve, povećao se broj katoličkog živilja, a i crkava. Gašenje župa uslijedilo je nakon iseljavanja tog živilja uglavnom u Njemačku i Poljsku 1945. g.

U 19. stoljeću grade se velike crkve s jednim ili dva zvonika, s kojih se oglašavaju zvona. Zidovi im se nastoje što ljepše oslikati, radi čega se pozivaju poznati evropski slikari. U takve crkve postepeno ulaze orgulje. Na području Bosanske Krajine orgulje su pristizale ovim kronološkim redom.

a) Prve orgulje bile su postavljene u crkvi sv. Bonaventure (katedrala) u Banjoj Luci. Postavljene su i nabavljene 1886. g. a imale su:

1 manual (54 tipke)
pedal (27 tonova)
9 registara
125 svirala

Građene su u gotičkom stilu. U početku su bile na pneumatski, a poslije toga na električni sustav. Gradila ih je orguljaška tvrtka Brata Zupan, Kamna Gorica. Danas ovih orgulja više nema u crkvi. Poslije potresa 1969. g. su demontirane.

b) Druge orgulje u ovom kraju postavljene su u župskoj crkvi Pohoda Bl. Dj. Marije u Banjoj Luci. Postavljene su 1893. god. za fra Grge Kotromanovića. Imale su:

1 manual (56 tipaka)
pedal
6 registara

Sagrađene su u gotičkom stilu, na pneumatski sistem, a klavijatura se nalazila spojena uz orgulje tako, da je svirač sjedio prema orguljama, a leđima prema oltaru. Pomoću ogledala stavljenog povrh klavijature pratio je odvijanje službe na oltaru. Graditelj ovih orgulja je Prvi hrvatski zavod za gradnju orgulja i skladište glasovira M. Heferer, udova i sin, Zagreb. Te su orgulje kasnije uklonjene i postavljene druge na električni sistem, a imaju:

1 manual (54 tipke)
pedal (27 tonova)
13 registara
185 svirala

Orgulje su romaničkog stila, graditelj im je orguljaška tvrtka Brata Zupan, Kamna Gorica. One i danas postoje u crkvi.

c) Treće orgulje su u crkvi sv. Roka u Bosanskoj Gradiški. Postavljene su 1912. g. za fra Marijana Dujića. Imaju:

1 manual (54 tipke)
pedal (22 tona)
10 registara
200 svirala

Građene su u romaničkom stilu, na električni pogon. Graditelj im je Vjenceslav Holub, Požega.

d) Četvrte orgulje postavljene su u crkvi »Marija Zvijezda« otaca trapista u Banja Luci. Postavljene su 1923. g. a imaju:

2 manuala (sa po 56 tipaka)
pedal (27 tonova)
29 registara
1701 svirala

Građene su u romaničkom stilu i na električni pogon. Graditelj im je tvrtka Mauracher, Linz. Ove su orgulje poslije potresa 1969. g. demontirane, 1977. su obnovljene i postavljene ponovo. Orgulje su izgledom lijepe, pa uz praktičnu upotrebu su i lijep ukras ove crkve.

e) Pete orgulje pristigle su u Bosansku Krajinu u samostansku crkve sv. Ante na Petrićevcu. Postavljene su 1935. godine, a imale su:

2 manuala (sa po 68 tipaka)
pedal (27 tonova)
13 registara
836 svirala

Orgulje su građene u gotičkom stilu, na električni pogon. Graditelj im je: Tvornica orgulja i glasovira J. Brandl, Maribor. Ove orgulje danas ne postoje jer su za vrijeme potresa 1969. g. uništene.

Unošenjem orgulja u crkve nastaje novo razdoblje za duhovnu glazbu, a posebno za liturgijsku. Nižući podatke o orguljama počev od onih najstarijih do novijih usput sam bilježila i imena

majstora graditelja. Orgulje u nekim crkvama ovoga kraja zbog starosti imaju i svoju povijesnu vrijednost. Šteta je, da se za sudbinu onih starijih orgulja ne zna, jer bi mogle poslužiti za osvjetljavanje puta kojim su majstori graditelji svoje tajne ugrađivali u svaki pojedini instrument. Na kraju, zar i orgulje nisu dio naše glazbene baštine? Jesu, kao i pučke popijevke, umjetničke skladbe i drugo, samo nažalost, neki od pozvanih ne gledaju u njima to. (Ovo je moje općenito mišljenje). Olako ih sklanjaju da naprave mjesto novima.

Još ću jednu stvar napomenuti koja je u vezi s orguljama. Vrlo je česta praksa u gradovima da prije liturgijske službe za mlade postavljaju kod oltara elektronske orgulje. Svira se uz pratnju gitare pa čak i bubnja, dok orgulje na koru sa kudikamo većim brojem, da kažem raskošjem tonova stoje nijeme, zatvorene. Zar to nije zastrašujuće? Orgulje, ta kraljica instrumenata, u liturgiji je po prikladnosti nezamjenjiva. (Napominjem, ovakav slučaj nisam zapazila u Bosanskoj Krajini.)

Na kraju, mislim, kakvu glazbu pružimo bilo starijima ili mladima, oni će je takvu i doživiti. Duša u čovjeku jest nešto što upija, prihvaća dostojanstvenost, plemenitost, a opire se suprotnom. Po tome se duša očituje u nama i njena ljepota potvrđuje. Zato, nije svejedno što i kakvu glazbu ćemo odabrati najprije za liturgiju, a potom za druge obrede.

BILJEŠKE

¹ Trapisti su red rimokatoličke crkve, prozvan po cistercitskom samostanu Notre-Dame de la Trappe, u općini Soligny (sjeverozapadna Francuska). U tom je samostanu 1664. g. osnovan ogranak, koji se organizirao odvojivši se od cistercita. Red se odlikuje strogošću (duhovne vježbe, tjelesni rad, šutnja). Radnu snagu braće red je iskorišćivao za pogon malih tvornica. Kod nas je poznat takav samostan Marija Zvijezda kod Banje Luke, a proizvodili su: sir, pivo.

² Podatke sam prikupila u Bosanskoj Krajini prije potresa, 1981. god.

PRIGODNI BOŽIĆNI POPUST OD 25%

na liturgijsku pjesmaricu

PJEVAJTE GOSPODU PJESMU NOVU

vrijedi od 1. XII. 1983. do 31. I. 1984.

Cijena: prije 400 a sada 300 din.

Narudžbe prima: Institut za crkvenu glazbu pri KBF

Kaptol 29

41000 ZAGREB